

АРАНЂЕЛ СМИЉАНИЋ
Универзитет у Бањој Луци
Филозофски факултет
Студијски програм историје
arandjel.smiljanic@ff.unibl.org

Научна полемика
УДК 331.53:[378.6:93/94-057.875
DOI 10.7251/GUARS2113123S
COBISS.RS-ID 135177473

МОГУЋНОСТИ РЈЕШАВАЊА ПРОБЛЕМА НЕЗАПОСЛЕНИХ ИСТОРИЧАРА – ГРАДСКИ И ОПШТИНСКИ ИСТОРИЧАР

Анстракт: Проблем незапослених историчара све више се уочава. Постојеће могућности су такве да се у будућност не може гледати са оптимизмом. Због тога је неопходно пронаћи нове могућности за запошљавање дипломираних историчара. Једна од њих јесте идеја да се у сваком граду и општини Републике Српске запосли по један историчар који би се бавио локалном историјом. Тиме би се остварила двострука корист – добили бисмо квалитетне локалне монографије, док би проблем незапослених историчара у великој мјери био ријешен. Ову идеју сам већ промовисао на научном скупу на Филозофском факултету у Тузли и на Округлом столу о положају наставе историје у Републици Српској који је организовала Академија наука и умјетности Републике Српске. Сматрам да је неопходно непрестано понављање ове идеје, а најчитанији историјски часопис у Републици Српској је као створен за њену нову промоцију, уз саопштавање конкретних планова како би иста била остварена.

Кључне ријечи: проблем незапослености, студијски програм историје, школе, струка, запошљавање изван струке, локалне монографије, градски и општински историчар.

У току академске 2015/16. године, у вријеме када сам био руководилац Студијског програма историје, обавио сам истраживање с циљем утврђивања процената запослености, односно незапослености дипломираних студената историје са Филозофског факултета у Бањој Луци. Суштина посла била је да се утврди колико историчара је успјело да се запосли у „струци”, колико се запослило на другим радним мјестима, односно колико их је без посла. При томе сам успио доћи до података за 289 од 296 дипломираних студената, што износи готово невјероватних 97,63%. Дакле, за само седам колега нисам успио пронаћи било какав траг. За преосталих 289 код већине сам утврдио податке гдје живе, промјене презимена код удатих колегица, гдје су све радили и гдје раде данас. У оквиру овог истраживања дошао сам до просјечног броја дипломираних студената по годинама и мјесецима, као и процената заступљености појединих година и мјесеци у дипломирању студената. Затим сам утврдио и полну структуру дипломираних студената, као и број оних који су стекли диплому професора историје и латинског језика. Просјечна дужина студирања је 7,68 година, што значи нешто више од седам и по година, тачније седам година и

седам и по мјесеци. Просјечно годиште дипломираног студента износи 29,18 година. Поред тога, утврдио сам и број оних који су наставили школовање (постдипломске и мастер студије), као оних који су стекли диплому мастера историје, магистара и(ли) доктора историјских наука. Чак сам утврдио и број бракова склопљених између наших колега, као и дјеце рођене у њима. Сви ови бројчани или статистички подаци су занимљиви, али су од мањег значаја за овај рад, те ћу их публиковати у оквиру посебне публикације¹.

Од значаја за овај рад јесте број оних који су у било каквом радном односу закључно са априлом 2016. године. Он износи 194, односно 67,12% (од 289 до којих сам успио доћи, а не 296 колики је тада био укупан број дипломираних). Међу њима постоје разлике које се морају навести. У струци (основне школе, средње школе, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, музеји, Архив Републике Српске, Педагошки завод Републике Српске) запослене су 122 особе које су дипломирале на Студијском програму историје Филозофског факултета у Бањој Луци, односно 42,21%. Међу њима има оних који су у нешто лошијем положају, јер немају пуну норму часова (неколико њих има свега неколико часова у школама) или морају да раде у неколико основних или средњих школа како би имали норму или бар пола норме. Проблеми нису само са часовима, јер има више оних који путују из мјеста у којем живе до радног мјеста, понекад и више десетина километара сваки радни дан.

У овој категорији највише запослених је у Бањој Луци, чак 52. Слиједи Градишка са осам запослених у струци. У Приједору је запослено седам историчара, у Добоју и Модричи по пет, у Козарској Дубици, Прњавору и Српцу по четворо, а у Теслићу три. По два „наша” историчара раде у Бијелини, Броду, Кнежеву, Новом Граду, Челинцу и Шипову, а по један у Вукосављу, Дервенти, Котор Вароши, Лакташима, Оштрој Луци, Палама, Станарима и Шамцу. Четворица наших колега раде ван територије Републике Српске. У Дистрикту Брчко ради један, док на територији Федерације Босне и Херцеговине раде тројица: двојица у Санском Мосту и један у Дрвару. У основним школама раде 43 „наша” историчара, у гимназијама и средњим школама 48, на Филозофском факултету у Бањој Луци ради 17, у музејима седам, у Архиву Републике Српске шест, а један у Педагошком заводу Републике Српске.

Посебну категорију запослених чине они који не обављају посао за који су се школовали, али су у администрацији или, популарно говорећи, „на буџету” (Влада Републике Српске, Филозофски факултет у Бањој Луци, МУП Републике Српске, СИПА – Државна агенција за истраге и заштиту, здравствене установе, библиотеке, Оружане снаге Босне и Херцеговине, Предсједник Републике Српске, општине, Народна скупштина Републике Српске, Народно позо-

¹ Планирао сам да то учиним у оквиру публикације „Четврт вијека Студијског програма историје” 2019. године. Међутим, моја идеја да се крене у израду такве монографије није подржана на Вијећу Студијског програма историје. Због тога ћу чекати неки нови јубилеј или самостално објавити, наравно, уз корекције са новим подацима (од 2016. године до времена штампања).

риште Републике Српске, Ректорат Универзитета у Бањој Луци, домови ученика, Завод за запошљавање Републике Српске). Њих је укупно 26, односно 8,99% од укупног броја дипломираних до чијих сам података успио доћи (289). И међу њима је највише оних који раде у Бањој Луци, чак 19. По једно ради у Јужном Судану (као полицајац у оквиру мировне мисије), Рибнику, Модричи, Добоју, Челинцу, Гламочу, Градишци и Лакташима.

Дио наших колега запослен је приватном сектору (бензинске пумпе, трговине, туристичке агенције, преглед возила, саобраћај, мјењачнице, угостиољски објекти, хотели, књижаре, службеници у приватним предузећима, кабловски оператери). Њих је 22, односно 7,61% од укупног броја дипломираних до чијих сам података успио доћи (289). И међу њима највише је оних који живе и раде у Бањој Луци – 15. По једно ради у општинама Костајница, Лакташи, Котор Варош, Модрича, Градишка. Двоје наших колега ради на територији двије општине: један у Бањој Луци и Градишци (новчани послови у породичној мјењачници) и једна у Дервенти и Прњавору (као пословођа бензинских пумпи).

Шесторо дипломираних историчара се запослило као учитељи у основним школама, након што су успјешно окончали Студије разредне наставе на Независном универзитету у Бањој Луци (НУБЛ), те је њихов проценат у укупној популацији дипломираних 2,07%. Међу њима у Котор Вароши је двоје, у Градишци двоје, те по једно у Бањој Луци и Кнежеву.

Пет колега је запослено на разним пројектима (Енциклопедија Републике Српске, истраживање ратних злочина, манастири Епархије зворничко-тузланске), тако да је њихов проценат 1,73% од укупног броја дипломираних. Четворо је ангажовано у Бањој Луци и један у Зворнику.

Посебну категорију запослених чине они који су током школске 2015/16. били на замјени, односно ангажовани на одређено вријеме (обично због трудничког и породилског боловања или болести колега који раде у тим основним и средњим школама). Историчара на замјени током ове школске године било је петоро, односно 1,73% од укупног броја дипломираних. Међу њима двојица су били ангажовани у Дервенти, једно у Бањој Луци, једно у Мркоњић Граду и једна колегиница која је радила у основној школи у Мркоњић Граду и средњој школи у Бањој Луци.

Још једна специфичност када је ријеч о дипломираним историчарима јесте да су неки од њих приморани да у основним школама изводе наставу из предмета који немају никакве везе за историјом (ликовно васпитање, математика, биологија, физика и слично). Њих троје у основним школама обавља наставу из историје, али и ових наведених предмета. На тај начин њихов удио износи 1,03% од укупног броја дипломираних. По једно ради у основним школама на подручју општина Лакташи, Теслић, Станари и Дервента (ово посљедње је иста особа која ради у основним школама у ове двије општине).

Постоје још три категорије када је ријеч о нашим запосленим колегама. Двојица су свештеници. Њихов удио у укупном броју дипломираних (289) износи 0,69%. Исти проценат вриједи и за двије колегице које су запослене у невладиним организацијама (обје у Бањој Луци). Коначно, једна наша колегица је запослена у средствима јавног информисања као новинарка (у Модричи).

Природно је да сви који су дипломирали нису остали на територији Босне и Херцеговине. Тако у Србији живи пет наших колега. По двоје је у Италији, Словенији и Француској, по једно је у Чешкој, Норвешкој, Уједињеним Арапским Емиратима, Мађарској и Шведској. Њихов број је 16, што чини 5,53% од укупног броја дипломираних за које сам утврдио податке (289).

Незапослених који су успјешно окончали Студијски програм историје на Филозофском факултету у Бањој Луци има 75, односно 25,95% од укупног броја дипломираних са којима сам успоставио контакт (289). Међу њима највише их је у Бањој Луци, чак 36. Критична ситуација је и у Лакташима, који имају пет незапослених историчара. Слиједи Градишка са четири „наша” историчара који не раде. По три незапослена историчара биљеже се у Модричи, Приједору, Прњавору и Српцу. По два дипломирана историчара који не раде имају општине Козарска Дубица, Мркоњић Град и Нови Град. По један незапослени историчар биљежи се у Дервенти, Добоју, Кнежеву, Костајници, Котор Вароши, Невесињу, Пелагићеву, Петрову, Рибнику и Челинцу. Незапослени историчари који су дипломирали на Филозофском факултету у Бањој Луци биљеже се и ван граница Републике Српске, и то по једно у Дистрикту Брчко и једно у Дрвару, у Федерацији Босне и Херцеговине.

Међу њима биљеже се извјесне разлике. Наиме, 23 наших колега по дипломирању су бар неко вријеме радили на замјени, односно на одређено, што је близу трећине. Важно је истаћи да су многи од њих на тај начин стекли услове за полагање стручног испита, те су исти и положили. Свакако у најгорем положају су оне наше колеге, које након дипломирања нису нашле посао у „струци”, чак ни на замјени, односно на одређено. Њихов број јесте 52, што износи 17,99%. Већина њих се након дипломирања бавила разним пословима, најчешће хонорарно плаћеним, обично у краћем временском интервалу. Најгоре је да има и оних који су дипломирали прије пет или десет година, а у разговору су изјавили да нису нигдје радили, не само у „струци”, већ ни било какве послове.

Коначно, постоје још двије категорије које можемо употријебити за дипломиране историчаре. Двојица наших колега су радили прије дипломирања, као и послје тога, да би нешто касније били пензионисани (Козарска Дубица и

Бања Лука). Нажалост, један наш дипломирани историчар је преминуо (Бања Лука)².

Истичем да су ово подаци који су врједили крајем априла 2016. године. Од тада до данас (од почетка маја 2016. до почетка септембра 2021. године) прошло је готово пет и по година, и за то врјеме на нашем студијском програму дипломирало је 68 студената, што значи да је укупан број дипломираних 364. Природно, број незапослених се само повећао. На тај начин малоприје поменути проценти су још неповољнији. Нажалост демографска ситуација (смањен наталитет и миграције становништва) је таква да не можемо са превише оптимизма гледати у будућност. Чињеница да највећи број дипломираних почиње радити у основним и средњим школама, од којих се неке (подручне основне школе) укидају или се у њима смањује број одјељења, доноси непријатан осјећај угрожености међу историчарима који раде, а међу онима који чекају посао или тренутно студирају одсуство било какве наде да ће у скоријој будућности бити боље.

Овај проблем препознат је и од научне заједнице, те је у септембру 2018. године Академија наука и умјетности Републике Српске (АНУРС) организовала Округли сто под називом *Настава историје у Републици Српској – стање и перспективе*. Касније је објављен и зборник радова са овог научног скупа.³ Најважнији закључак био је да је настава историје запостављена и у основним и у средњим школама, и то двоструко: у односу на окружење и у односу на врјеме социјалистичке Југославије. То је најочљивије ако се погледа седмични број часова историје у наставним плановима основних и средњих школа. Измјеном наставних планова повећао би се фонд часова и тиме сасвим сигурно поправио положај дипломираних историчара. Од тада до данас остварен је, у том погледу, извјестан напредак, јер је договорен повратак другог часа историје у шестом разреду основних школа. Друга наша иницијатива према Министарству просвјете у Влади Републике Српске односи се на повратак историје (два часа седмично) у друге разреде свих четворогодишњих стручних школа. Тек њеним позитивном рјешавањем омогућио би се бољи положај историчара у Републици Српској⁴.

² До свих ових података дошао сам на различите начине, али у огромној већини личним контактима који су остварени нашим случајним сусретима, телефоном, или путем друштвене мреже фејсбук. Истина, до података за неке особе дошао сам посредним путем, преко особа које их познају. Природно да овај посао није однио само моје слободно врјеме, већ и знатна финансијска средства.

³ *Настава историје у Републици Српској – стање и перспективе*, Академија наука и умјетности Републике Српске, научни скупови, књига XLIX, Одјељење друштвених наука, књига 44, Бања Лука 2019.

⁴ Једно моје интерно истраживање је показало да повратак другог часа историје у шести разред основних школа неће донијети знатније повећање радног ангажовања историчара у основним школама. Оно ће прије свега много значити за колеге које тренутно раде, а немају пуну норму.

Срећом, постоји и једна повољна околност. У првој половини ове деценије (2021–2025) десиће се мала смјена генерација. Наиме, око 50 наставника и професора у основним и средњим школама испуниће услове за одлазак у пензију. У питању су особе које су радни ангажман засновале у првој половини 80-их година прошлог вијека, те ће кроз коју годину окончати радни вијек у проsvјети. Ово ће ријешити само један дио проблема незапослених историчара. Одговор зашто је то тако је једноставан. Диплому професора историје не стичу само наши студенти у Бањој Луци, већ и студенти историје на другом универзитету у Републици Српској (Источно Сарајево), на универзитетима у Србији (углавном Београд и Нови Сад), па чак и на универзитетима у Федерацији Босне и Херцеговине (Сарајево, Тузла, два филозофска факултета у Мостару). Када томе додамо и двопредметне студије у Брчком, Зеници и Бихаћу, гдје се такође добија диплома професора историје (уз диплому другог одабраног предмета), који такође равноправно конкуришу за посао у школама, онда је јасно колико је тешко доћи до посла у струци. Да будем искрен, када би неко понудио могућност да се на поменутих 50 упражњених мјеста у основним и средњим школама запосли 25 оних који су дипломирали на нашем студијском програму, вјероватно би већина нас (наставници и сарадници запослени на Студијском програму историје у Бањој Луци) на то пристала.

На основу свих ових података јасно је да ће у будућности и даље постојати проблем незапослених историчара, а вјероватно ће се и интензивирати. Због тога сви заједно морамо да радимо на његовом рјешавању или бар ублажавању. Мој приједлог, или боље рећи идеја, јесте увођење радног мјеста градског и општинског историчара. Зашто градски и општински историчар? Једноставно због тога што у Републици Српској девет насељених мјеста има статус града. То су: Бања Лука, Источно Сарајево, Бијељина, Требиње, Приједор, Добој, Зворник, Градишка и Дервента. У њима би радио градски историчар, док би у свим осталим мјестима, која имају статус општине, радио општински историчар.

Градски и општински историчари би обављали више различитих послова: прикупљање писаних историјских извора, помоћ у археолошким истраживањима, обављање разговора са старијим становницима (уз биљежење њихових усмених изјава), прикупљање свих локалних монографија или што је могуће већег броја из општина или градова у којима живе и раде, самостално писање локалних монографија, учествовање у промоцијама књига, организација публицитетских и других квизова, припремање изложби, наступи приликом отварања изложби, писање фелтона за штампу, учешће у радио и ТВ емисијама, снимање документарних филмова са тематиком из локалне историје, сарадња са спортским клубовима, културно-умјетничким друштвима и предузећима. Укратко,

Међутим, враћање историје у други час средњих школа сигурно би донијело по једно радно мјесто за дипломиране историчаре у свим средњим школама.

његовање традиције и културе сјећања у градовима и општинама за које би били надлежни.

На тај бисмо начин створили могућност за систематско истраживање локалне историје, која је досад била занемарена и углавном препуштена особама које нису историчари. Моје истраживање је показало да је њихова струка различита: преовладавају војна лица у пензији, наставници и професори других наставних предмета, љекари, ветеринари, инжењери, доктори наука из других области, ту и тамо понеки промућурнији пољопривредник. Њихов труд је за сваку похвалу, јер најчешће то не чине из разлога личне промоције, већ прије свега да се локална збивања и личности сачувају од заборавља који им озбиљно пријети. Поставља се питање у чему је онда проблем? Најкраће речено, у квалитету ових монографија. У већини случајева њихови аутори не познају ни најосновније елементе историјске критике. Спољашња критика, односно критика текста, као и унутрашња критика, или критика исказа су им непознанице. Не разликују изворе и литературу. Не постоји критички апарат у виду напомена, те се њихова саопштења тешко могу провјерити. Понекад чак нема ни списка извора и литературе, а ако и постоји, онда је више него скроман. Архивски рад им је непознат. Мало је оних монографија, чији се аутори позивају на необјављену грађу из архива. Стога не изненађује да је квалитет ових монографија у најбољем случају просјечан, можда чак и испод тога.⁵

Како би се стање у тој области исправило и промијенило боље, било би неопходно што прије „увести” радно мјесто градског и општинског историчара. Ко би требао бити ангажован на то (потенцијално) радно мјесто? Најбоље би било да то буду млади историчари који су се истакли током основних студија или су успјешно окончали мастер студије из историје, а без посла су у струци. Тиме бисмо остварили двоструку корист. Добили бисмо квалитетне локалне монографије села, општина, градова, личности или породица, спортских клубова, културно-умјетничких друштава, предузећа, а већим дијелом бисмо ријешили проблем незапослених историчара, који је све више присутан на тржишту рада. Отварањем радног мјеста градског и општинског историчара остварила би се још једна могућност – систематско истраживање архивске грађе од значаја за локалну историју⁶. Овдје прије свега мислим на Архив Босне и Херцеговине у Сарајеву, који мора бити прва и посљедња установа у сваком истражива-

⁵ О томе више видјети у мојим радовима: А. Смиљанић, *Историографија на раскрићу – могућности новог смјера у истраживањима*, Гласник Удружења архивских радника Републике Српске 11 (2019) 51–57; и А. Смиљанић, *Локалне монографије у дијелу Босанске Крајине и Посавине (2001–2017)*, Prilozi o historiografiji Bosne i Hercegovine (2001–2017), Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Posebna izdanja, knjiga CLXXXVII, knjiga 47/2, Sarajevo 2020, 109–125.

⁶ О могућностима да се сазнања из тих локалних монографија искористе и у настави видјети у А. Смиљанић, *Могућности истраживања локалне историје у основним и средњим школама у Републици Српској*, Научни скупови, књига XLIX, Одјељење друштвених наука, књига 44, Настава историје у Републици Српској – стање и перспективе, Бања Лука 2019, 45–53.

њу. Грађа из аустроугарског периода доноси податке о готовом сваком селу и граду широм Босне и Херцеговине. Гријех је да се она не користи, тим више што постоје објављени инвентари који се релативно лако и брзо могу користити. Наравно, постоје и други архиви које би требало посјетити и чију би грађу требало истражити, као што су Архив Републике Српске у Бањој Луци, Архив Унско-санског кантона у Бихаћу, Архив Тузланског кантона у Тузли и други архиви регионалног значаја.

При крају овог реферата морам да укажем на неке проблеме и опструкције које би се могле јавити када будемо кренули у пројекат „градски и општински историчар”. Свјестан сам да сам тешко могу нешто да направим у том смјеру. Због тога би било неопходно да комплетна иницијатива иде преко Удружења историчара Републике Српске „Милорад Екмечић”. Удружење би требало да формира комисију која би написала елаборат о оправданости увођења радног мјеста „градски и општински историчар”, а који би био упућен Влади Републике Српске, конкретно Министарству управе и локалне самоуправе, евентуално и у Министарству финансија. Вјероватно би се при томе појавили отпори, а први би, претпостављам, био од стране надлежних институција (Влада, градови и општине) проблем финансија. У том случају као узор нам може послужити Задар, град у Републици Хрватској. Наиме, администрација овог града у посљедње вријеме успјешно аплицира на различите конкурсе министарстава науке, технологије, културе за додјелу финансијских средстава. На тај начин они су обезбиједили средства за писање неколико добрих локалних монографија села у задарском залеђу.⁷ Наравно, при томе су користили и средства неких европских фондова за културу.

Наравно, као могућност може се навести и увођење новог радног законодавства које би омогућило лакше samozapošljavanje или запошљавање дипломираних историчара у приватном сектору, у сфери разних истраживања, односно пројеката који би били временски ограничени.⁸ Да би се то остварило била би неопходна темељна реформа државне управе и локалне самоуправе. Када би се то остварило, сасвим сигурно би се повећале шансе за школовање историчара за послове који отварају тековине друге и треће технолошке револуције, чији смо свјedoци.

Поред овог, постојала би могућност још једног начина финансирања радног мјеста „градски и општински историчар”. У питању би била могућност зараде од продаје монографија локалне историје. Из личног искуства знам да се сви примјерци тих књига врло брзо „разграбе”, а људи их купују не питајући за цијену. Због тога се често намеће потреба другог издања међу већином локал-

⁷ Међу њима треба издвојити двије: *Zemunik u prostoru i vremenu*, uredili Josip Faričić i Zdenko Dundović, Zadar 2016; Ivan Majnarić, *Plemstvo zadarskog zaleđa u XIV. i XV. stoljeću*, Zadar 2018;

⁸ Најбољи примјер тога пружа случај нашег некадашњег радног колеге Милана Балабана, који је по одбрањеној докторској дисертацији у Чешкој Републици почео да ради на пројекту истраживања прошлости фирме „Бата”, која је и финансирала тај пројекат.

них монографија. Имајући то у виду, нема сумње да би се продајом књига практично „отплатило” радно мјесто „градски и општински историчар”. Ако би и било неопходно извјесно новчано улагање прије публиковања књига (путовања и трошкови боравка у истраживачким центрима), оно сасвим сигурно не би било промашена инвестиција. На крају остаје отворено питање да ли би то потенцијално радно мјесто за историчаре било трајнијег карактера као стални посао или привременог карактера као рад док траје пројекат. Моје мишљење је да би прва опција била много боља.

Arandel Smiljanic

Possibilities of Solving the Problem of Unemployed Historians -
City and Municipal Historian

Summary

Recently, the problem of unemployed historians has become more and more noticeable. Current demographic circumstances do not indicate that this problem will be eliminated or reduced. On the contrary. Even those working in primary and secondary schools across the Republic of Srpska could be “targeted” with a reduced number of weekly hours or even lose their jobs. On the other hand, our knowledge of local history is weak and insufficient. Certainly, progress in that sphere could be achieved by hiring young and talented historians who are unemployed. This would solve two problems - we would get quality works and monographs of local history, while reducing the number of unemployed historians. They would be hired as municipal or city historians, depending on the status of the places where they would be engaged. That job could take some time (according to a project), or be of a more permanent nature - permanent employment. The problem of financing such a job could be solved by buying books written by a city historian or a municipal historian. Perhaps most important of all is that the hitherto underrepresented culture of remembrance at the local level would be elevated to a higher level, which would bring multiple benefits to the community.